

Lojze Krakar

ROŽIC ŽE DOSTI NABRANIH IMAM

Poletje je, toda skozi okno je veter že prinesel predme nekaj odpadlih lipovih listov: kaj kmalu bo spet jesen, pomislim. In v tem trenutku prišviga od nekod še ena misel: kaj, ko bi šel tudi ti v jeseni spet malo v šolo? Tja v tisto belo semiško osnovko, ki te tako pristrčno vabi:

– Pridi, naučil se boš kaj novega! Nikoli ni prepozno. Vidiš, kako sva od tistih najinih davnih let oba že zrasla? Ti in jaz, vsak za eno nadstropje. Leta tečejo, ljudje in stvari pa rastejo v tem veletoku časa kot alge. Mogoče se tudi midva še malo potegneva, kakor na primer tale lipa, ki se že osipava: kaj praviš? Lipo vsakih toliko let malo oklestijo, toda ona ne odjenja: ne ustavi se in se spomladi spet nekoliko potegne.

Nenadoma ugotovim, da me je prebeljena semiška osnovka zapeljala, pa še, da se začenjam pomlajati in rasti tudi sam kakor obsekana lipa. Glej no: odpadlo je eno desetletje, pa drugo, pa še tretje... in že jih je odpadlo šest zapovrstjo. Toda diham še zmeraj kot lipa.

Vstanem, se oblečem in obujem, vzamem torbo, denem vanjo jabolko, pa krenem navzdol po kameniti poti. Ura je pravkar odbila sedem zjutraj, zato se mudi, kajti tam, kjer se pot križa s stezo, me že čakajo sošolci. Kot zmeraj se mi bodo pridružili še Žan, Tone in Mirko, potem pa bomo skupaj krenili po zaraščeni stezi mimo stare, že skoraj razpadle hiše, v kateri živi neka ženica. Samotna. Kakor sem vse bolj samotni tudi jaz... Toda zdaj ne smem misliti na to!

* * *

Prav zdajle smo krenili, vsak za šestdeset let mlajši, proti šoli. Kot v začetku tistega daljnega septembra. Mačke, ki jih je imela ženica nič koliko, se že smukajo okoli naših nog, ženica pa – kakor zmeraj – tudi že poje. Glasno in veselo, kot bi bila stara dvajset let:

– Rožic že dosti nabranih imam,
pušelj bi delala, pa ga ne znam...

Mačke so torej tu, pa tudi ženica je tu, vendar ne vidi in ne sliši ničesar. Poje. Toda noben sosed ne ve, zakaj je vesela in od česa živi. Na skopi in kameniti njivi si že pridelala malo krompirja, fižola, solate in še kaj podobnega, drugače pa je revna kot cerkvena miš. Ljudje pravijo, da ima sina, ki da je častnik nekje pri mornarici in ji kdaj pa kdaj pošlje nekaj denarja, toda tega sina ni nikoli nikjer videti. Nekje daleč pa le mora živeti, sicer tudi ženica ne bi živela.

Njena vesela pesem o rožicah nam je vedno znova dopovedovala, da se tisti

neznani mornar nekje daleč vendarle spreha ob morju v svoji uniformi z zlatimi našivi in da ga ženica zvalja k sebi s svojo pesmijo o nabranem šopku, posebej še, kadar malo potihne, potem pa zapoje zadnjo vrstico pesmi:

– Pridi le fantič ponj sam!

Nas štirih, ki smo hodili tam mimo v šolo, kakor da ni nikoli niti opazila. Zato pa smo se mi, posebno v jeseni na poti domov, skrbno ogledovali okrog, če ni ženica kje blizu. Za njeno hišo je namreč rastlo košato staro smokvino drevo, na katerem je bilo vsako leto nekaj suhljatih sadežev. Ti so bili za nas prave slaščice. Ženica ni niti vedela za to drevo in za sadeže, mi pa smo komajda čakali, da so smokve kolikor toliko dozorele in smo si jih po poti domov vsakič utrjali samó po štiri, potem pa smo si jih razdelili kot pravi kompanjoni. Vendar to niso bile nikakršne sočne obmorske dobrote, podobne pustnim krofom, ampak le smokvini degenerirani potomci. Že sámo podnebje je komaj dovoljevalo, da se je ta edini stari čudež ohranil v naši fari. Toda te smokve so imele poseben okus, ki je bil sladek in grenak obenem. Drevo je brzkone res nekoč zasadil starkin sin, mornar. In zmeraj, kadar smo si razdelili tiste štiri smokvice, trde kot kite pri govedini, je zaživel v nas tudi tisti daljni mornar, ki se je bahal okrog z zlatimi našivi, kakršne smo videli kdaj pa kdaj pri visokih in resnih železniških uradnikih. Kar živo smo videli mornarja – o njem smo se tudi pogovarjali in ugibali, kje je –, kako hodi okoli deklet, ves ponosen in zagledan v svojo uniformo. Seveda nekje ob nekem velikanskem morju, kakršno je živelo v nas, ki ga nismo še nikdar videli. In hvaležni smo bili mornarju za smokve in za sanjarjenje o njem, kajti polepšal nam je pot domov in delo, ki nas je čakalo, pa še učenje. Kajti učenje je bilo lepše, če smo mislili malo bolj na mornarja kot na računanje: naslednji dan se je namreč prva šolska ura spet začela z računanjem, končala pa navadno z lepomisjem.

* * *

Toda tiste lepopisne ure so se včasih končale prav nelepopisno, kajti pri kapelici blizu šole so se stopili tisti, ki so šli v spodnji del fare, z onimi, ki so šli v zgornjega. Zakaj je prišlo do pretepanj, ni vedel nihče. To je pred šestdesetimi leti pač nadomeščalo dandanašnje zabavne prireditve, ki se jim reče disko ali pa žur. Namesto kaset, plošč in radijskega tuljenja so bili za zabave kot nalašč tudi indijanski bojni glasovi iz Karla Maya, nekateri pobje pa so si umislili še nekakšno jermenje, ki je bilo trše kot gola koža bledoličnežev na rokah. (Ta izum je verjetno ukradel našim pobom kakšen ameriški filmski režiser in ga izpopolnil v pripravo za množično pretepanje v gangstrskih filmih).

Sošolcu Žanu, ki je bil med nami štirimi najmočnejši in verjetno še nekje uživa zasluženi pokoj, gre najbrž včasih na jok, če vidi, kako nespretno, za kakšne velikanske denarje in po kolikerih dresurah se dajejo med sabo gangsterji, kajti Žan bi jim to imenitno razložil za pest svežih smokvinih sadežev – ali pa za liter sadjevca. Za to malenkostno ceno bi bil Žan njihov mojstrski vzgojitelj, kakršnega bi si mogli samó sanjati! Znal je namreč tako spretno sukati desnico in levico, da so pobje že od daleč kričali:

– Hitro, Žan gre! Vsekaj še tega, pa jo ucvri, drugače ne boš nesel nosa domov!

In potem je šel Žan z nami tremi domov, kakor da gre od pevske vaje ali ure žoganja, tako je bil pomirjen in blag. Žanu ni bilo potrebno posebej kakšno jermenje, kajti živce je znal zavozlati bolj trdno kakor žice. Ko smo jo mahali domov, ni bilo na njem niti praske, nos pa je imel železen kot bog kovaštva.

Včasih smo šli domov vsi štirje skupaj, pa spet po dva in dva – in tudi posamič. V nekem jesenskem dnevu sva šla z Žanom sama mimo stare smokve, kjer je bil na vrhu le še en sam suh sadež. Žan je tresel in tresel veje, pa sadež ni hotel pasti. Na tla je padalo samo listje – in Žan si je ob njem izmislil nekaj novega: indijansko pipo miru s suhim smokvinim listjem!

Listje sva zdrobila, ga zavila v kos lista iz šolskega zvezka, vse skupaj prižgala in začela puhati dim v jesensko sivino. Skrila sva se za leskov grm in se počutila kot v indijanicah po bitki med dvema najbolj sprtima plemenoma. Bilo je imenitno! Res, bila sva natanko takšna kot dva rdečkoža poglavarja po zmagi in spravi. Ali pa kakor perzijski in turški paša, kadar se po spopadu njunih vojščakov pogovarjata za nov, tokrat skupen in dokončen pohod na nevernike. Vse to je bilo vsaj drobno uresničenje Žanovih in mojih sanjarij in načrtov iz karlmayevskih zgodb, ki so nama ob bolj tenkih kosih kruha včasih nadomeščale tudi sanje o čem boljšem.

Toda prišlo je najslabše: namesto novega pohoda na plemena iz prividov (seveda na bogata plemena!), od česar sva bila že prav indijansko rdeča in podobna adventni zarji pred božičnimi dnevi, sva prav midva doživela nesluten napad na naju: zalotila naju je najina učiteljica! Groza! Kot kakšna starkina mačkica se je prikazala izza grma in z žarečimi očmi zrla v naju...

Žan in jaz sva bliskovito poteptala tleča ogorka in smokvin prah, a dima in smradu se s kriljenjem rok ni dalo odgnati. Učiteljica naju je pogledala, kakor da najmanj že ves teden špicava šolo, potem pa se je strogo izvilo iz nje:

– Aha! Kje sta se pa tega naučila? Pokažite tobak!

Žan se je krepko odkašljal in se opogumil:

– Saj nisva kadila tobaka, ampak le tole suho listje...

Sledil je učiteljčin zadnji udarec, podoben tistemu, od katerega je v boksarski areni še največji favorit dokončno dotolčen:

– Obema iz vedenja ukor in iz računstva ter lepomisja cvek! Pa še starši naj se čimprej oglasijo pri meni. Razumela?

Tu ni bilo kaj razumeti, ampak je bilo treba doma enostavno od a do ž priznati in točno opisati Žanov in moj spravnobojni pohod za leskov grm, pa kajenje zdrobljenega smokvinega listja: opisati natanko kot Kolumb svoje odkritje – ali pa, kot mora bojevnik pred poglavarjem priznati svoj poraz in zmago.

Sledilo je, kar je, pa tudi delovalo je tako močno kot injekcija za slona, če mu izdirajo okle. Po takšni injekciji bi celó samega Napoleona minila misel na največji pohod, na boj proti brezmejni Rusiji, kjer se bitke izgubljajo, ne pa dobivajo.

Meni je po tistem pohodu za leskov grm in po ukoru še dolgo šumelo po glavi, tako da se mi je zdelo, kakor da mi starka noč in dan venomer na ves glas prepeva en sam verz:

– Rožic že dosti nabranih imam...

Čez dolga leta, ko so ti prisluhi že čisto izginili, ko sem že zdavnaj pozabil na suho smokvino listje in na melodijo o nabranih rožicah, pa sem v nekem vlaku nenadoma srečal Žana. In naenkrat se je pred mano zablistalo tako močno, da sem v blisku razločno (kot pri polarnem siju) zagledal vse tisto: ukor, smokvino listje, grm, dim šolskega zvezka in njega, Žana! Poleg mene je na klopi v vlaku sedel kot orjak in bil – kot se temu reče – ravno prav v rožicah.

V hrupu vagona sem mu komajda dopovedal, kdo sem, a Žan me je le pogledal, mi dal roko in mi na vprašanje, kaj zdaj dela, odvrnil:

– Vozim tovarnjak s prikolico.

To se mu je tudi videlo, kajti s potniki v vagonu je imel toliko opraviti, kakor da se mu je na samotni cesti sredi zimske noči ravnokar prevrnil tovarnjak in razsula

polna prikolica, pa je treba zdaj napeti vse moči in klicati na pomoč z vsem glasom, da mu bo prišel kdo na pomoč. Potnika na desni je Žan v naglici spraševal to, tistega nasproti sebe drugo, tretjemu je čez hrbet molel steklenico z žganjem, ženskam pa po vrsti dopovedoval, da so vse prave majske rožice. Zraven je kajpak bental in rohnel, da ga nikakor nisem mogel spraviti do pogovora. Zazdelo se mi je, da je Žana in njegovega bentanja vagon že tako nabito zvrhan, da kolesa vlaka kar cvilijo in škripáje vzdihujejo pod Žanom in njegovo težo. Vlekel in vlekel sem ga za rokav in kričal:

– Kaj si še živ, a? Kod pa si hodil vsa ta leta in kako ti gre?

Žan pa je dalje in dalje govoril ljudem in zatohlemu zraku, razgretemu kot peč ob cvrtju kolin. Tuhtal sem, kje bi našel zavoro in kako bi pritisnil nanjo, da bi Žana ustavil, pa zavore nisem našel. Nazadnje se mi je le posrečilo tudi to. Aha, se mi je posvetilo, tole bo pa Žana gotovo ukrotilo?

Z vso močjo (vagon se je še bolj zamajal!) sem ga stisnil za roko in mu na ves glas zakričal v uho (kolesa so še bolj zacvilila!), naj me vendar že posluša, kajti stara prijatelja sva, ali ne? Da bi ga resnično ganilo, sem še dodal:

– Dajva, zapojva malo, saj si tako rad pel! Veš, katero? Tisto, ki nam jo je pela pred vojno óna stara ženska, ko smo hodili v šolo. O rožicah.

Vendar še ni zaleglo: vagon je škripal dalje in kolesa so še bolj neznansko cvilila. Pa sem se na hitro spomnil vsega besedila in melodije tiste pesmi, Žana ponovno pocukal za rokav in začel peti gromko kakor Kozaki:

– Rožic že dosti nabranih imam,

pušeljci bi delala, pa ga ne znam...

Tedaj je Žan pri priči umolknil in me pogledal kot prikazen. Nadaljeval sem:

– Žide kupila bom,

pušeljci povila bom...

Žan je prikimal:

– Da, tole!

Dodal sem:

– Če že zaradi drugega ne, pa vsaj za spomin na Toneta, ki sta ga vzela zima in lakota v internaciji na Rabu. Se ga še spominjaš?

V Žanu se je začelo pri najtrši noči daniti in vzdihnil je, kakor da se zbuja iz spanja:

– Saj res, Tone! Pa jo zapojva, ne? Kar vsi skupaj jo zapojmo! Jo še znaš?

– Znam.

In začel sem jo še enkrat:

– Rožic že dosti nabranih imam...

Žan je pritegnil. Pa ne sámó on, po vsem vagonu je nenadoma začelo doneti kakor po najbolj posrečeni gasilski veselici, preden se ljudje odmajejo domov. Začelo je (kar sámó od sebe) dehteti tudi po nageljnih, pa po nekem skrivnostnem pušeljcu in še po kraljevski židi. Kajti zagrmelo je kot pred nevihto:

– Žide kupila bom,

Pušeljci povila bom...

Bom... bom... bom..., so pritrdjevala kolesa vlaka. In tako je šlo do zadnje postaje. Veselo, kakor da bi se ves nabit vagon peljal na ohcet pravkar ustoličenega novega tovariša vladarja.

Ko sva z Žanom izstopila in se lepó poslovila, sem še nekaj časa gledal za njim in premišljeval:

– Ojoj, tisti smokvin list in dim pa sta bila res močna kot heroin! Žan, si tako neugnan tudi takrat, kadar si v svojem tovornjaku s prikolico sam! Zmoreš svoje

bentanje, skupaj s težo tovarnjaka, sploh pripeljati tja, kamor moraš pripeljati blago? Si ti vse skupaj ne raztrese, Žan?

In videl sem Žana še, kako je možato krenil v kolodvorsko restavracijo...

* * *

Toda na Žana sem tisti večer kmalu pozabil, kajti pred očmi se mi je začel motati Tone. Tone na poti v šolo, Tone s čebulo, Tone s svojo nekoliko črno poltjo, potem pa na koncu še Tone v smrtonosnem taborišču.

Tudi Tone je bil močan, vsekakor pa je imel med nami štirimi najbolj trdo kožo, kajti včasih se je tudi učiteljčina palica ni prijala. Obenem pa je bil Tone – čeprav niti eden od nas ni bil iz kakšne bogatije – tudi najbolj reven. Mi smo si, se mi vrača v spomin, mogli vzeti s sabo v šolo vsaj kakšno jabolko, pri Tonetovih pa za otroke niti jabolka ni bilo dovolj. Tone je nekajkrat prinesel s sabo kar čebulo in se med odmorom s svojimi močnimi zobmi kot žaga zagrizel vanjo. Slastno in s tolikšnim tekom, kakor da ima v rokah čisto sveže pečeno, kot kurji puh rahlo božično potico. Vendar so mu vsakič, ko je grizel čebulo, tekale po licih debele solze. Nam tudi: malo od smeha, kajti Tone se je pri žaganju čebule držal neznansko resno, malo pa so se nam zasolžile oči od žalosti, saj smo vedeli, kako je. Pa še malo iz radovednosti, kako se bo Tone držal, ko bo čebula prežagana. Vedeli smo tudi, kakor se životari poleti, na primer takrat, ko smo hodili namesto na morje nabirat vse mogoče gozdne sadeže, maline in jagode, pa še kaj, da smo imeli v jeseni kakšen dinar za zvezke in knjige. Da pa je morje daleč, smo vedeli najbolje: dosti dlje kot Kitajska! To smo vedeli še prej, preden nam je to razlagala učiteljica, ko je govorila nekaj o celinah in oceanih, zraven pa dodajala, da so vsa večja in manjša morja slana. Vprašala nas je na primer:

– Ste že kdaj videli morje?

Združili smo se v en glas kakor pri pevskem zboru, ko smo nastopali na svečanostih:

– Neeeeee!

– To pa sem vam že povedala, da je morje slano, ne?

– Jaaaaa!

– Pa res veste, da je slano?

– Vemo!

– Kako?

– Če denejo doma v vodo sol, kadar kuhajo krompir, je slan tudi krompir.

Ko je neke jeseni močno lilo, je ob naši smokvi pri hiši mornarjeve matere nastala velika luža, podobna nekakšnemu srednje velikemu morju, kakor smo si ga mi predstavljali v šoli. In tisti dan, ko smo se vračali iz šole domov vsi štirje skupaj, je lilo kot iz škafa. Žan je od veselja vzkliknil:

– Zdaj imamo pa tudi pri nas morje!

Tone je dodal:

– Res je, morje smo dobili! Se gremo malo kopat?

Čeprav je bilo že predzimsko vreme, smo mu pritrdili:

– Gremo, saj morja še niti videli nismo, kaj šele, da bi se kopali v njem!

– In kdo gre prvi v vodo?

Spogledali smo se, kajti če smo se že odločili, je treba iti. Tone je še posebej pogledal mene in pomežiknil:

– Bi šel ti? Ti si še najbolj suh in lahek, pa se v vodi ne boš potunkal. Tudi telovadbe si potreben, da prideš malo k sebi. Še pobralo te bo, če ne boš telovadil.

Meni sicer ni bilo do tega krepčilnega kopanja, toda ker sem bil tudi jaz za kopanje, je bilo treba besedo držati: kar se reče, se stori! Tako sem začel previdno riniti v vodo, v tisto naše izmisljeno morje (v lužo!). Malo sem se vlekel v lužo sam, malo pa so me vanjo skrbno potiskali prijatelji. Ko sem bil že napol v vodi, je po meni *nenadoma zagomazelo kakor po mravljišču, obenem pa sem kakor nepriseben zaslišal od nekdaj regljati spodbudne žabice*. Ti daljni glasovi so se mi zdeli podobni glasbi gasilskega orkestra, ki je vsako leto igral na vaških veselicah in na požarnobrambnih shodih. Eni so pihali v velikanska zlata trobila, drugi pa tolkli po bobnih, sivih, ogromnih in strašnih, kakršni so oblaki pred neurjem. Trajalo je, mislim, nekaj sekund – in že so me kopalni kompanjoni vsega preplašenega vlekli ven. Vem le, da je Tone ves obupan klical za mano:

– Teci! Pa takoj na peč, ko prideš domov!

Ko se je potem ob peči kadilo od moje obleke in sem čakal, da bo vsaj napol suha, sem mislil na nekega kraljeviča iz pravljice, podobnega napol zamorskemu Tonetu, kako sedi v svojem gradu, ves v zlatu in židi, zobje pa so mi zraven sami od sebe šklepetali:

– Žide kupila bom... žide kupila bom... ponjo pa pridi si sam... sam... sam...

Tako sem se tisti večer po srečanju z Žanom in ob spominu na Toneta zalotil, da si kot nekakšen prismuknjenelec napol glasno ponavljam starkino pesem, ki je že kdove kam in kdove kdaj izzvenela. Zdaj pa se je začela vračati predme ona, starka, pa še vsa srečanja s tremi prijatelji v dnevih, ko je bila že tudi pri nas druga svetovna vojna in smo se le še redkokdaj videvali. Toneta sem menda zadnjič videl tam enkrat po kresu 42. leta, preden ni prišlo nekega dne do nenadne racije in so italijanski karabinjerji pobirali mlade in stare moške kar po cesti in okoli vogalov, kjer je pač kdo tičal in jim ni odnesel petá. Potem so jih na železniški postaji tlačili v živinske vagone in odvažali neznano kam.

Tudi Tone je padel karabinjerjem v roke za nekim vogalom: kaj si je mogel? Odpeljali so ga, kolikor vem, v koncentracijsko taborišče na Rab, od koder se ni več vrnil. Tam ta večno lačni Tone niti čebule ni dobil, da bi z zobmi zažagal vanjo. Toda tam okoli je rastlo na tóne čebule, zraven pa še toliko fig, kot jih mi štirje nikoli ne bi pojedli. Tam ni bilo samó eno staro in zgrbančeno smokvino drevo kot v našem kraju, pa tudi ljudje si tega drevesa niso ogledovali tako zvedavo kot čudež, ampak je bilo tam takšnih dreves za cel raj! Toda med tem rajem in Tonetom je bila bodeča žica, vmes pa še vojaki z bajoneti kot angeli z ognjenimi meči, da so zastražili ljudi, smokve in celó letne čase: življenje enostavno ni smelo niti naprej niti nazaj, tudi vrteti se ni smelo! È vietato!

Kako drugačna je bila tista naša ženica, ki je pri njeni hiši rastlo naše drago drevo: drevo ni vedelo za ženico in ženica ni vedela zanj, kaj šele, da bi bil kje kakšen bajonet (angel z žarečim mečem)! Ženica je vedela le za svoj šopek iz nenehno cvetočih rožic, o katerih je hrepeneče pela:

– Rožic že dosti nabranih imam...

Pridi zdaj fantič sèm sam...

Toda od nas štirih nihče več ne prihaja tja in ženice ni, četudi bi kdo prišel, da bi mu dala pušeljce. Kajne, Tone, da bi zdaj šel ponj? In da je bila čebula vendarle slajša kot tiste prepovedane rajske fige na Rabu?

Zdaj starkine pesmi ne moremo več peti skupaj, ker nas več ni! Ni Toneta, za Žana ne vem, kje je, za četrtega, za Mirka, pa sem kdove kdaj od nekoga slišal, da je nekam odšel. Odšel?

Čutim: streslo me je. In belina papirja pred mano je obstrmela, tako da sprašujoče gleda ona vame, kakor gledam jaz vanjo: je Mirko res odšel? Je, ni ga, mi pravi ta nemi papir. Ti pa si, mu odgovarjam – in tak je bil tudi Mirko: bel, suhljat, molčeč in z nekam odsotnim pogledom, kakršnega imaš ti, nemo papirnato zijalo! O, belina papirja! Ali veš, da si zdaj črna in mrkogleda, kakršen je bil tu pa tam tudi Mirko? Veš, noč pada nate, ne pa dan, ti tuleči papir! Kar udari me, saj veš, da ti želim zaupati nekaj, od česar boš še bolj bled. Povedal ti bom zgodbo, ti pa jo kar dalje pravi, saj sem te navajen, ti moja usoda! Poslušaj!

Kadar smo vsi štirje topotali po kamenju iz šole navzgor proti domu, Mirkovih korakov včasih kakor da ni bilo slišati: pa vendar smo bili štirje, kakor so pri vozu štiri kolesa, bi rekli, drugače tudi mi ne bi vozili skupaj istega topotajočega voza, sebe, dol in gor. Zakaj se je zdel Mirko včasih sam sebi kakor nekakšno peto kolo, saj smo vendar štirje udarjali s čevlji po kamnih in grčavih koreninah okoli stare smokve?

Uganke, ki sem jih po naključju kdaj našel v kakšnih odvrženih časopisih, sem že nekako reševal, čeprav pravega veselja za to nikoli nisem imel, a uganke, ki se ji je reklo sošolec Mirko, se nikdar nisem loteval in je najbrž tudi nikdar ne bi razrešil.

Ko je bilo vojne konec, sem ga srečaval bolj poredko. Vem, a je pred leti, enkrat po neki gasilski veselici (ali po kakšnem podobnem tingeltongelnu, kamor sem jaz zašel kar tako, kot nekakšen nebodigatreba) stal on nekje ob strani. Ko sem se jaz s tistega firtrotelnastega dolgočasje že odpravil domov, saj mi je bilo čez glavo požarnobrambniškega direndaja, me je Mirko ogovoril:

– Greš še z mano nekaj spit?

Odvrnil sem (čeprav sem se rahlo zlagal):

– Hvala, Mirko, ampak jaz moram zdaj naprej. Čakajo me z avtom, da me odpeljejo v Ljubljano, pa tudi k nevihti se pripravlja. Drugič.

Res, bilo je vroče poletje, pa še oblačilo se je. Toda meni se še ni mudilo, to sem si napol izmislil. Zmotilo pa me je nekaj drugega: Mirka sem se enostavno zbal! Zakaj, sem si mislil, me gleda tako mrko? Saj mu nisem storil ničesar, kar bi me težilo.

Toda kdo zna prav reševati uganke, ki niso napisane na papirju, ampak v človeku? Tole mi prihaja na misel zdaj, ko je že prepozno za dobro besedo. Strašno rad bi zdajle zaslišal njegov glas:

– Greš še z mano nekaj spit?

Poslušam pa zaman, vem... Edino, kar mi preostane, je to, da si priklíčem v spomin starkino pesem:

– Žide kupila bom,
pušeljce povila bom...

Pa tudi tega nisem več zmožen: narediti namreč pušeljce in ga nesti Mirku kot neko nesmiselno opravičilo tja, kjer je on zdaj. Za vedno.

Ko mi je tisti nekdo pred leti povedal, da je Mirko pač odšel, sem ga po otročje vprašal:

– Kam pa je šel? Saj je bil tik pred upokojitvijo, pa menda ni šel delat kam drugam? Kako zdaj to misliš, da je odšel?

– Kaj hočeš, šel je. Ni ga.

– Povej mi že po pravici!

Sogovorniku je zastala sapa:

– Saj veš... Na seniku se je... Poskusil je že enkrat prej, pa so ga v zadnjem trenutku našli in rešili domači. Takrat je bil še čas, da bi se dalo mogoče pomagati, če bi se pobrigal sam ali pa bi to storil kakšen dohtar. Drugič pa ni bilo več časa.

– Pa zakaj je šlo?

Sogovornik je skomignil:

– Ne vem...

Jaz pa sem se takrat nenadoma ovedel in kot ob strelah se mi je zjasnilo: takoj sem zagledal vso zgodbo, ki sem jo slišal že zdavnaj.

Ko je bil Mirko star nekaj čez sedemnajst let, so ga vzeli k domobrancem (temu se je reklo »mobilizirati«). Manjkalo je samo še nekaj mesecev do kapitulacije Italije, do začetka septembra 43. leta. Takrat pa se je brezglavo razbežalo vse po vrsti: bežali so vsi, kamor je pač kdo mogel. Tudi Mirko je pobegnil nekam od doma in kdove kje prišel med partizane. Ker ni nikomur povedal, kje je bil še nekaj mesecev prej, so ga pač dodelili neki enoti. Z njo je potem do konca vojne hodil okrog kakor drugi. Po blatu in dežju, po spomladanskih hostah in zasneženih zimskih poteh, nosil je svoje orožje in streljal, kamor je neslo in kamor so mu ukazali drugi. Molčal je in si mislil: bom že nekako preživel – ali pa padel, kakor padajo drugi...

Malo pred koncem vojne pa ga je nekje zagledal in prepoznal neki domačin. Pred vsemi mu je na ves glas zabrusil v obraz:

– Ti si bil pa pri belih!

Prišli so še drugi, višji, staknili glave in ugotovili, da je bil Mirko res domobranec. Poizvedovali so: je koga ubil? Tega ni vedel nihče povedati ali dokazati, tudi domačin ne, zato so Mirku belčevstvo spregledali. Storili mu niso ničesar in Mirko je dalje, skupaj z drugimi, hodil po spomladanskem dežju in po jesenskem blatu naprej. A umazan ni bil le od blata: odkar je Mirka domačin prepoznal, je bila na njem še hujša umazanija, ki je nobena ploha ni mogla sprati: belček!

Ker za kakšno drugo rabo pri vojakihi ni bil, so Mirka po koncu vojne spustili domov. Toda doma je bila revščina in treba si je bilo poiskati kako delo. Neki dobričina, ki je njegova beseda takrat kje kaj zalegla, mu je našel delo cestarja. Tako: samokolnico v roke, nanjo kramp in lopato – pa na delo! Tega je bilo takrat na cestah za cele dneve, pa še za cele noči bi ga bilo, samo da se ponoči z delom na cesti brez žarometov ne pride daleč.

Mirko je delal in vse bolj mrko gledal predse v navoženo kamenje. Z ljudmi se najraje ni pogovarjal, kajti ob vsakem pogovoru bi se takoj od nekd oglasilo:

– Belček! Njim si služil, ne? Še dela na cesti si nisi zaslužil pri njih!

Minevala so leta, vrstili so se očitki, potem pa se je zgodilo tisto, kar mi je nekdo pripovedoval: Mirko je odšel.

Spet gledam v zamolklo belino papirja pred sabo in zapisuje se mi: ob takih odhodih vljudno pravimo, da si je pač ta in ta sodil sam. O, vljudni nesmisel! Obračam ga po papirjih in ne vem, če imam prav, ko se sprašujem: si je Mirko res sodil sam? Ali pa so mu sodili drugi? Ta proces je trajal dlje kot nürnberski in je kot redkokateri zahteval tudi od tožilcev nečloveški napor. Zato res ni čudno, če se obtoženec na koncu pred sodniki in tožilci od utrujenosti zgrudi.

Kaj sem pravkar zapisal? In kaj si je ob odhodu mislil Mirko?

Spet strnim v belino papirja in v njeno gluhonemost, ki tuli vame, zato še močneje vrtam v to belino, kot z ostrozobim svedrom, vse močneje in močneje, ker hočem slišati odgovor! Toda oba, papir in jaz (tako se mi dozdeva) sva nema in ne spraviva niti besede več iz sebe.

Zato še močneje zavrtam s svedrom (peresom), kot zavrti in zakleše kipar

v velik kamen, ker hoče (da, hoče!), da bi marmorna gmota dobila človeško podobo in bi kaj spravila iz sebe, vsaj en zlog ali dva. In marsikdaj jo res s kladivom in z dletom spraviš do tega, da oživi in govori. Zato vrtam dalje v papir:

– Kaj je bilo Mirku, no, kaj? Povej že!

Nenadoma pa zaslišim mrmranje:

– Nisi še nikoli bral indijanaric?

– Seveda sem jih!

– Potem veš, kako se to dela, ne?

– Kam meriš?

– V najbolj enostaven izum: na kapljanje vode na obrito glavo. Voda kaplja mrzlo in neslišno, ti pa postaja vse in vse bolj razgret in živci ti zavrejo kakor voda v ladijskem kotlu, dokler se ne razžari na toliko stopinj, kolikor jih ima na svoji površini sonce. Potem znoriš.

Odgovor me ni prepričal, zato silim dalje:

– Že, že, ampak pri nas ni Indijancev!

– Je pa njihov recept: prinesli so ga zavojevalci, nekakšni osvoboditelji, Kolumbovi potomci.

– Kakšen recept?

Poglej: kmet svojemu sosedu kar naprej ponavlja, da ima bolj debel krompir kakor on. Ja, ja, ti si lenuh, mu pravi. Pridi pogledat, kakšen krompir bom imel letos jaz! Treba je imeti živce kot vrvi in vztrajati. Dolgo. Zelo dolgo. In kar naprej ponavljati: jaz pa imam letos še bolj debel krompir!

– Saj Mirko tega vendar ni delal! Šlo mu je za cesto in po šihu je pridela komaj toliko krompirja, da ga je bilo za čez zimo.

– Bedak! On seveda ni govoril o krompirju, ampak drugi so! Bili so takšni jedci kot divji merjasci in so hoteli imeti vsako leto še več debelega krompirja. Veš, kako merjasci rijejo? Rilce imajo kot strele!

– Pa?

– Potem se zvrstijo še drugi sadilci te redilne hrane in ti vljudno priporočajo, da imej tudi ti ali boljši krompir – ali pa se čimprej zapij, da jim ne boš v napoto pri čveku o umnem kmetovanju.

– Toda Mirko se vendar ni zapil, čeprav me je kdaj povabil na kozarec!

– Ne, ampak tudi kako drugače prideš do konca. To je tako, kakor bi človek ob sajenju krompirja namesto jamic kopal brezna. Brezna pa je težko kopati in grenko ti je pri duši, kadar vidiš, kako je pred tabo vse bolj temno in globoko.

– Pa saj se Mirko vendar ni vrgel v brezno!

– Ne, ampak brezno je popolnoma enako seniku. Vse to se vrsti takole: najprej zagledaš prvi senik, potem drugega, še večjega, pa še tretjega. Tudi to mora biti zelo bridko, če kar naprej gledaš, kako rastejo neki seniki. Mirko se je pač naveličal tega gledanja – in se že pri razgledovanju drugega senika odločil, da si senikov niti od zunaj niti od znotraj ne bo več ogledoval. Kajti seniki so rastle kot newyorški labirinti: postajali so vse bolj visoki in vse manj pregledni...

* * *

Lani me je po dolgih letih spet zaneslo tam mimo, kjer je nekoč rastle smokvino drevo. Z mano so šli še enkrat tam iz šole tudi Žan, Tone in Mirko. Vendar nismo več našli niti starkine hiše niti smokve: že zdavnaj se je posušila v nekakšen bel kamen, v velik spomenik mladosti. Čez ta kamen, svetel kakor marmor, pa zdaj raste mah in zdi se, kakor da izpod mahú nekdo prepeva. Vidiijo se

tudi dobro vklesane črke. Najbrž so se vklesale same, kajti starka je tako dolgo prepevala tisto pesem, da je njen glas dolbel kamen in nanj nanašal črko za črko, kakor se kapljice spreminjajo z leti v majhen, potem pa v vse večji kapnik. S prsti sem poskusil odstraniti mah – in res sem zagledal nekaj komaj razločnih besed, ki jih skoraj nisem znal prebrati. Edino, kar sem lahko še sčrkoval, je bilo:

– pa ga ne znam ...

Semič, v juniju in juliju 1993